

*Гошовська Дарія Тарасівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк*

ФЕМІНІННА САМОАКЦЕПТАЦІЯ: ОСНОВНІ БАЗОВІ ПОСТУЛАТИ

У статті висвітлено особливості змістово-функціонального наповнення феномену самоакцептації як невід'ємного компонента самосвідомості особистості. Розкрито специфіку фемінінної самоакцептації як різнобічного самприйняття на рівні зовнішності, ставлення до виконання справ, соціальної поведінки та інших важливих векторах самореалізації. Окреслено ключові принципи і постулати фемінінної самоакцептації, презентовано результати емпіричного вивчення проблеми.

Для різнобічного вивчення самосвідомості, зокрема самоакцептації дівчаток підліткового віку, застосовувався широкий власне констатувальний експеримент з вивіреною обробкою та інтерпретацією емпіричних даних за допомогою методів математичної статистики і подальшого якісного аналізу. Достовірність і надійність результатів забезпечувались взаємною перевіркою даних, отриманих за допомогою різних методів на одному об'єкті дослідження (тест-ретестовість). Причому констатація особливостей самоприйняття дівчаток-підлітків супроводжувалась аналізом і потрібною обґрунтованістю, що лише підсилювало розкриття значущості виявлених відмінностей та їхнє семантичне насичення.

Концептуальний аналіз проблеми дав підстави зробити низку висновків. Становлення і функціонування самоакцептації в дівчаток-підлітків відбувається складно й неоднозначно, що зумовлює перепади в модусі самосвідомості та спричиняє появу амбівалентних ознак. Загальне самоприйняття дівчаток підліткового віку формується як різномірне відчуття особистісної знехтуваності, що має різнотипну природу й зумовлене специфікою сімейного виховання та навчанням у закладі певного типу. Розвиток самоакцептації в дівчаток-підлітків перебігає як неперервний перехід ситуацій акцептування в ситуації уникнення та навпаки, що в учениць з міської, сільської шкіл і гімназісток має насамперед психогенну природу, а у вихованок школи-інтернату здебільшого соціогенну.

Окремих поглиблених теоретико-емпіричних досліджень у багатьох ракурсах потребує й фемінінна самоакцептація у випадку психофізичного дизонтогенезу, зокрема в контексті особистісної неповносправності (наприклад, у спеціальних школах-інтернатах для дітей-інвалідів) та в умовах обмеження волі (пенітенціарні установи для засуджених дівчат-колоністок). Адже в умовах екстремальної екзистенції фемінінне самоприйняття відбувається з чітко вираженою специфікою, а іноді й парадоксальністю.

Ключові слова: самосвідомість, самоакцептація, самоприйняття, фемінінна самоакцептація, самоакцептивна атрибуція, дівчатка підліткового віку.

Постановка проблеми. Материнство як найвищий прояв фемінінності, архетип матері, дружини, сестри, унікальності жінки як берегині сімейного вогнища та багато інших життєво важливих завдань, покладених на неї, є об'єктом вивчення всіх наукових галузей людинознавчого циклу. В останні десятиліття в становищі жінок індустріально розвинених країн, де спостерігається відхід від традиційної патріархальної моделі трактування міжстатевих взаємин, і де жінки все частіше прагнуть та досягають самореалізації у професійній діяльності, закріпивши свою питому присутність через активну участь у суспільно-політичному житті та владі, відбувається неминуче підвищення інтересу до фемінінної проблематики. По суті, виник цілий новий науковий напрям – Women's studies або фемінологія. Отож, фемінологія як наука про становище і соціальні ролі жінок, а також про соціально-економічні, правові, політичні, соціокультурні та інші умови для реалізації екзистенційних інтересів жінок, однакових з чоловіками, проте, водночас, і специфічних, набирає «сцієнтичних обертів», обростаючи різногалузевими дослідженнями. Фундаментальність такої біологічної

та соціальної категорії як стать загострила проблему міжгалузевого вивчення і осмислення специфіки жіночої психології, зокрема в аспекті самосприймання та самоприйняття. Найтиповішим напрямком синтетичного підходу є гендерна парадигма до диференціації становлення свідомості та самосвідомості особистості (Б. Ананьєв, С. Бем, Ш. Берн, Т. Говорун, Е. Ейдемільер, Д. Ісаєв, О. Кікінеджи, О. Кісь, І. Кон, Дж. Мані, О. Сухомлинська та ін.). Звичайно, що психологічні виміри генези фемінінності в окресленому ракурсі посідають чи не найважливіше місце.

Трансформації нашого соціуму лише поглиблюють актуальність досліджуваної проблематики, оскільки з плином часу та зміною економічних і соціокультурних парадигм відбулись істотні зміни у самоприйнятті особистості, насамперед у плані набуття нею статево-гендерної ідентичності. Особливо гостро перебігають процеси самоакцептації в дівчаток підліткового віку, які під тиском зміщених акселераційно-пубертатних проблем усе ж покликані виконувати традиційні жіночі ролі – сестри, подруги, майбутньої матері тощо.

У зв'язку з модернізаціями освітнього простору держави появились інноваційні запити і пропозиції (наприклад, освіта літніх людей пенсійного віку), які істотно впливають на самосвідомість та життєдіяльність жінки. Тому в ракурсі нашого вивчення постали психологічні особливості перебігу і становлення самоакцептації дівчаток, дівчат, жінок різного віку, які навчаються в різнотипних освітніх закладах (загальноосвітня школа, гімназія, школа-інтернат, спеціалізована школа-інтернат, ліцей, коледж, інститут, університет тощо). Ми вважаємо, що освітня соціалізація в різнотипних освітніх закладах є однією з дуже важливих детермінант, які зумовлюють змістову і функціональну сутність самоакцептації та фемінінного самоусвідомлення загалом. Адже крім чинників соціального характеру, значний вплив мають статеві і вікові закономірності й особливості особистісного самовизначення та самореалізації.

Домінуючим ракурсом нашого тривалого наукового пошуку є феномен самоакцептації, зокрема у змістово-просторових вимірах фемінінної психології [2; 3; 4; 5].

Перші спроби фундаментального наукового вивчення самоакцептації здійснили в США А.Рое та М.Сігельман ще на початку другої половини ХХ століття. Для конкретних методично-експериментальних досліджень ученими був створений тест вивчення характеру ставлень батьків і дітей. Його засадовими положеннями стала відома теоретична модель батьківських настановлень А.Рое, складовими частинами якої були акцептація, уникнення та емоційна концентрація.

Оскільки настановлення батьків є своєрідною реалізацією певних моделей батьківської поведінки, то можлива така коротка інтерпретація основних ставлень: 1) акцептація – а) любов – прояв сильного люблячого ставлення з позитивним емоційним включенням у життя дитини, б) випадковість – хоч і позитивне, але лише ситуативне, нетривале спілкування з дитиною, спонтанні поведінкові акти стосовно неї; 2) уникнення – а) нехтування – байдуже, холодне ставлення до дитини, неприйняття такою, як вона є; б) занедбаність – ігнорування і цілковита байдужість до дитини; 3) емоційна концентрація – а) опіка – добро і теплота в процесі піклування; б) надмірна вимогливість – деспотичне, домінуюче, холодне ставлення до дитини.

У концептуальному річизі авторів батьківські настановлення моделюються за принципом полярності ставлень: теплота – холодність. Виділивши чотири головні типи батьківських ставлень до дітей (акцептація (прийняття) – неприйняття; взаємодія – уникнення; визнання свободи дій – надмірна опіка; повага до прав особистості – надмірна вимогливість), учені класифікували самоакцептацію як один з найважливіших компонентів процесу самоусвідомлення та соціалізації.

Такі типи ставлення, як акцептація, взаємодія, визнання свободи дій, повага до прав особистості сприяють процесові соціалізації, неприйняття, уникнення, надмірна опіка і надмірна вимогливість, навпаки, гальмують його успішний і активний перебіг.

Тобто повноцінна самоакцептація дитини, сприятливий розвиток її самосвідомості в цілому детермінуються соціально-психологічними особливостями, насамперед сімейними акцептаціями, настановленнями батьків [8].

На підставі теоретичних узагальнень А. Рое та М.Сігельмана, зокрема їхнього тесту, що дозволив досить цілісно охопити й вивчити процес самоакцептації, розпочались широкі дослідження в різних країнах світу. У сучасній вітчизняній психології спостерігається тенденція до впорядкування класифікації, таксономізації та розведення споріднених понять, адже їхні заміна, підміна, синонімічне вживання вносять інколи плутанину у визначення точніших і детальніших феноменів. Найчастіше спостерігаємо конкретизацію й розведення таких понять: образ Я, Я-концепція, зміст «Я», схема тіла, «Я-образ», самоакцептація та ін. До речі, часто існує синонімічне використання якраз терміну «самоакцептація» (самоприйняття, прийняття себе, самосприйняття) або навіть його підміна (самосприймання, самопізнання, самовизначення та ін.). Наші концептуальні підходи потребували звуження полісемантизму тлумачень головної дефініції, надання їй окремого дослідницького статусу і функціональної семантики.

Самоакцептація є активністю особистості, що спрямована на усвідомлення об'єкта власного Я та прийняття його на рівні екзистенційної суб'єктності. Вона є діяльністю індивіда у віднайденні свого феноменологічного Я. Це полімодальне емоційно-ціннісне ставлення до себе, сформоване на підставі результатів самосприймання і самоосмислення. Це самопізнання й самовизнання як особливі процеси людської психіки, що мають пізнавальну, емоційну, вольову форми прояву й усталюються в особистості разом з когнітивно регульованим образом Я, адекватною самооцінкою та позитивною Я-концепцією.

Особливістю самоакцептації є наявність позитивної установки на себе, що формується під впливом зовнішніх акцептуючих установок щодо індивіда у процесі його неперервної соціалізації. Прийняття себе як самоцінності можливе насамперед як гармонійне поєднання виваженого, відфільтрованого й узгодженого спектру чужих оцінок і власних самооцінок [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8].

Шлях самоакцептації долається стадіально і проминає ті ж етапи, що й усвідомлення об'єктів зовнішнього світу – від елементарних самовідчуттів до самосприймання, самоуявлення, розуміння себе і, насамкінець, до загального самоприйняття. Самоакцептація особистості, маючи пізнавальний, ціннісний, комунікативний, творчий і естетичний потенціали, проявляється на рівні таких основних сфер: фізично-гігієнічної, інтелектуально-когнітивної, морально-вольової, історично-культурної та соціально-перцептивної. Самоакцептація, реалізуючись як синтез розумових, мовленнєвих, перцептивних, матеріальних дій людини, може бути адекватною і неадекватною, глобальною і парціальною, постійною і тимчасовою та ін. Розвиток особистісної самоакцептації на

підлітковому етапі онтогенезу залежить від статевих і вікових (внутрішньопопуляційних) особливостей.

Змістове наповнення самоприйняття дівчаток-підлітків залежить від особливостей їхнього індивідуального психофізичного розвитку та детермінується низкою соціально-психологічних чинників, насамперед мікрокліматом сімейної взаємодії (установками батьків) та умовами навчання й виховання у школі певного типу.

Самоакцептація дівчаток-підлітків відбувається як тривалий і дуже складний процес самоусвідомлення. Внаслідок синтезу установок референтного оточення дівчатка відчувають домінування тих чи інших ставлень, тому їхнє самоприйняття розвивається за перевагою одного з типів – акцептація (випадковість, любов), емоційна концентрація (опікування, надмірна вимогливість), уникнення (знехтуваність, занедбаність).

Зумовлені перебігом онто- і соціогенезу психологічні особливості дівчаток-підлітків з різнотипних освітніх закладів фіксуються на рівні основних параметрів самоакцептації. Вони позначаються на характері, впливають на зовнішність, зреалізуються в соціальній поведінці, проявляються у ставленні до виконання справ.

Рівень розвитку самоприйняття дівчаток підліткового віку впливає на усвідомлення ними особистісної ідентичності, орієнтацію й самореалізацію в жіночих ставках і соціальних ролях, створення адаптаційного образу Я, стабільної та універсальної Я-концепції.

Мета статті – психологічний аналіз фемінінної самоакцептації.

Результати дослідження. Ми здійснили багатовекторне дослідження самоакцептації дівчаток-підлітків із різнотипних шкіл, яке базувалося на засадових принципах проведення психолого-педагогічного експерименту. Безперечно, особлива увага зверталась на побудову дослідження згідно з концептуальними твердженнями С. Максименка про те, що перенесення характеристик, які прийняті для опису наукового методу як такого – відтворюваність, структурованість, цілеспрямованість, надійність, результативність у площину конкретно-наукової сфери досліджуваної дійсності, потребує їхньої специфікації, яка б відповідала реаліям даної галузі пізнання. Тому методичні засади експерименту обирались як творчі й дослідницькі тактики і стратегії, що охоплювали динамічну єдність об'єкта вивчення. Вони були підпорядковані принципів експериментальної і генетичної лінії та будувались у річці культурно-історичної концепції психічного розвитку об'єкта (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, С. Максименко) [6; 7].

Для різнобічного вивчення самосвідомості, зокрема самоакцептації дівчаток підліткового віку, застосовувався широкий власне констатувальний експеримент з вивіреною обробкою та інтерпретацією емпіричних даних за допомогою методів математичної статистики і подальшого якісного аналізу. Достовірність і надійність результатів забезпечувались взаємною перевіркою даних, отриманих за допомогою

різних методів на одному об'єкті дослідження (тест-ретестовість). Причому констатація особливостей самоприйняття дівчаток-підлітків супроводжувалась аналізом і потрібною обгрунтованістю, що лише підсилювало розкриття значущості виявлених відмінностей та їхнє семантичне насичення.

Важливою методичною засадою було врахування потреби вираженого й аргументованого діагностування проявів самоакцептації та недопустимості абсолютизування отриманих результатів. Складна ієрархія незалежних і взаємопов'язаних параметрів, їхня багаторівневість і багатоланковість розглядалися крізь призму логічності й валідності. Основною метою було досягнення вірогідних знань найоптимальнішим шляхом. Цінність емпіричного матеріалу розглядалась у конкретній системі просторово-локалізованих зв'язків, була «заземлена» стосовно потреб і завдань дослідження та супроводжувалась постійним теоретичним обрамленням і обгрунтуванням.

Засадовою ознакою методичної частини дослідження було створення своєрідного алгоритму перевірки робочих гіпотез стосовно тих аспектів і чинників, які набували домінуючого значення на різних етапах вивчення самоакцептації особистості. Це дозволило позбутись недоцільних відгалужень у ракурсі методичного, експериментального й діагностичного пошуку, гармонізувати та вдосконалити процес обстеження і дослідження особливостей самоприйняття в дівчаток підліткового віку, які соціалізуються в різних навчальних закладах.

Базовими експериментальними школами були такі: міська загальноосвітня школа, гімназія, школа-інтернат та сільська загальноосвітня середня школа. Слід зауважити, що дівчатка-підлітки були дібрані за принципом рандомізації, проте приблизно з однаковим рівнем фізичного і психічного розвитку, не мали активно виражених акцентуацій чи девіантних настановлень, різнилися за рівнем успішності (високий, середній, низький). Вибірку дівчаток-підлітків із школи-інтернату склали вихованки, які походять з різнотипних сімей (сироти, напівсироти, від матерів-одиначок тощо) і переживають різноманітні форми соціальної, психічної, сенсорної та культурної депривації.

Загалом, вибірка була сформована за шаблевим принципом, суть якого полягала в тому, що дівчатка-підлітки з різнотипних шкіл перебували в різних «стартових» умовах. Порівняння за принципом «міська школа – сільська школа» було сплановане насамперед як спроба з'ясування географічних, соціальних, культурних, побутових та інших чинників психологічного розвитку дівчаток-підлітків із села та ймовірних відмінностей у становленні їхньої самоакцептації.

Згідно з нашою концептуально-теоретичною моделлю становлення особистісної самоакцептації було вичленувано найтипівші психометричні параметри самоприйняття дівчаток-підлітків. Глибокому різноплановому аналізу були піддані насамперед положення про те, що розвиток самоакцептації дівчаток-підлітків у процесі онтогенезу

відбувається як синтез головних установок найближчого референтного оточення (батьки, однолітки, вчителі) і перебігає як уникнення (відчуття знехтуваності, занедбаності), акцептація (випадковість, любов) і емоційна концентрація (опікування, надмірна вимогливість). Самоакцептація відбувається як набуття і прийняття основних параметрів, що проявляються на рівні зовнішності, характеру, в соціальній поведінці, ставленні до виконання справ. Для того, щоб з'ясувати перехід від первинної ідентифікації до усвідомленої особистісної ідентичності, адаптаційного образу Я, стабільної Я-концепції, повноцінної орієнтації та самореалізації в жіночих статевих і соціальних ролях, усталеної картини світу потрібно відстежити й вивчити особливості онто- і соціогенезу дівчинки-підлітка.

Загальні засадові положення експериментального дослідження, його підготовчий і власне діагностичний етапи базувались на основному принципі – досягнення за допомогою релевантних і валідних методів на репрезентативній вибірці досліджуваних дівчаток-підлітків із різнотипних шкіл найширшого констатування психологічних особливостей розвитку їхньої самоакцептації. Складена нами програма емпіричного дослідження була спрямована на вирішення окресленої проблематики. Вона потребувала добору такого пакету методик, який дозволив би різнобічно вивчити на експериментальному рівні якомога більшу кількість психологічних особливостей самоакцептації дівчаток-підлітків.

У процесі безпосереднього експериментального дослідження нами насамперед було задіяно модифікований варіант «Тесту самоакцептації підлітків і сприймання батьківських установок стосовно них» (М.І. Алексєєва, О.Б. Насонова), «Діагностика особистісної тривожності» (А. Прихожан), «Q-класифікація» В. Стефенсон), модифікований варіант «Методу багатоаспектної квантифікації міжособистісних взаємин» (Т. Лірі), авторська анкета та ін. Загалом, усі включені до програми експериментального дослідження методи були дібрані, частково модифіковані й адаптовані для якомога ширшого вивчення феномену самоакцептації дівчаток-підлітків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Концептуальний аналіз проблеми дав підстави зробити низку висновків. Становлення і функціонування самоакцептації в дівчаток-підлітків відбувається складно й неоднозначно, що зумовлює перепади в модусі самосвідомості та спричиняє появу амбівалентних ознак. Загальне самоприйняття дівчаток підліткового віку формується як різномірне відчуття особистісної знехтуваності, що має різнотипну природу й зумовлене специфікою сімейного виховання та навчанням у закладі певного типу. Розвиток самоакцептації в дівчаток-підлітків перебігає як неперервний перехід ситуацій акцептування в ситуації уникнення та навпаки, що в учениць з міської, сільської шкіл і гімназисток має насамперед психогенну природу, а у вихованок школи-інтернату здебільшого соціогенну. Серед дівчаток підліткового віку найскладніше перебіг самоакцептації

відбувається в учениць школи-інтернату. Визначаючи своє ставлення до основних конструктивів самоприйняття, тобто виявляючи міру свого задоволення належністю до жіночої статі, своїм іменем, прізвиськом, зовнішністю та станом здоров'я, дівчатка-підлітки з дитячого навчально-виховного закладу закритого типу демонструють особливу позицію. Майже в усіх випадках вихованки школи-інтернату проявляють більше невдоволення, ніж їхні однолітки з інших типів шкіл. Тому в них суттєве незадоволення своєю зовнішністю, дуже значне незадоволення своїм прізвиськом та іменем і особливо гостра незадоволеність зі стану свого здоров'я. Причину слід вбачати в несприятливому впливі деприваційних умов розвитку на становлення самоакцептації дівчаток-підлітків зі школи-інтернату.

До речі, дівчатка-підлітки з усіх типів шкіл проявляють найменше задоволення якраз станом свого здоров'я. Особливу стурбованість виказують дівчатка старшого підліткового віку, що свідчить про погіршення здоров'я дітей на момент завершення підлітковості внаслідок численних недосконалостей сучасного навчально-виховного процесу. Розвиток самоакцептації в дівчаток-підлітків за типом психологічної амбівалентності часто відбувається на фоні негативних афективних тональностей (тривожність, розгубленість, невизначеність, депресивність), що посилює відчуття самотності, знехтуваності, занедбаності і призводить до хисткості самоспостереження, розкоординування самоконтролю, сповільнення саморефлексії тощо. Ускладнюється становлення самоакцептивної атрибуції, що безпосередньо впливає на акцептуючі установки дівчаток-підлітків та їхню узгодженість-неузгодженість з реальними акцептуючими установками довколишніх людей. Дівчаткам підліткового віку з різнотипних шкіл притаманна спільна тенденція до засвоєння зовнішніх оцінок і впливів як норми, що суттєво позначається на розвитку їхньої самоакцептації та супроводжується високим рівнем тривожності.

Самоакцептації дівчаток з міської середньої школи, гімназії, школи-інтернату, сільської школи властиві суттєві психологічні відмінності, що пояснюється специфікою і нерівномірністю індивідуального розвитку особистості у вікових межах підліткової популяції та детермінуючою дією умов і особливостей кожного закладу зокрема.

Порівняння результатів дівчаток на етапі умовного «вступу в підлітковість», на етапі умовного «завершення підлітковості», відстеження внутрішньої динаміки дозволяють стверджувати наявність значних гетерохронних змін, що засвідчують якісний розвиток самоакцептації, роблячи його глибшим, багатшим, упевненішим і складнішим. Усталюється розгалужена система модальностей самоприйняття, краще проступають мотиваційні особливості, збагачується розвиток усієї самосвідомості.

У становленні самоакцептації підлітків з різнотипною успішністю існує низка суттєвих відмінностей, спричинених неодинаковою когнітивною та емоційною якістю сприйняття

дівчатками інших людей і прийняття самих себе. Найтиповішою ознакою є значний рівень шкільної та міжособистісної тривожності між ученицями з високим, середнім і низьким рівнем знань, що пояснюється різними акцептуючими настановленнями, спричиненими як умовами навчально-виховного процесу певної школи, так і чинниками сімейного характеру. Безперечно, окреслений спектр проблем потребує виваженої психокорекційної та психоконсультативної роботи.

Ми вважаємо, що самоакцептація жінки істотним чином залежить від її моральної самооцінки як оцінювання власних духовних можливостей, рис і місця серед морально-аксіологічних поглядів і норм певного суспільства як ментально-історичної спільноти людей. Така самооцінка є проявом як фемінінної самосвідомості, так і усвідомленням моральних аспектів своєї ідентичності. Рівень моральної поведінки як результат певної моральної самооцінки є своєрідним мірилом культурологічного потенціалу жінки, особливо ж на найважливіших етапах її соціогенезу (підлітковість, рання юність тощо). Тому адекватна моральна самооцінка як поліфундаментальне об'єктивне ставлення жінки до самої себе крізь призму духовно-моральних канонів і норм (сім'я, шлюб тощо) є одним з найважливіших індикаторів її морального розвитку, критерієм істинної життєвої позиції, яка може призвести до повномірного досягнення статусно-рольового акме.

внутрішньої гармонії та вдосконалення, а отже, до гармонізації взаємин на рівні мікро- і макросоціуму. Статева/гендерна соціалізація жінки як багатоаспектне явище є процесом, який реалізується в свідомості та образі Я на основі інтеріоризації статовідповідних приписів, а отже теж має істотний вплив на гармонійність і цілісність її самоприйняття.

Окремих поглиблених теоретико-емпіричних досліджень у багатьох ракурсах потребує й фемінінна самоакцептація у випадку психофізичного дизонтогенезу, зокрема в контексті особистісної неповносправності (наприклад, у спеціальних школах-інтернатах для дітей-інвалідів) та в умовах обмеження волі (пенітенціарні установи для засуджених дівчат-колоністок). Адже в умовах екстремальної екзистенції фемінінне самоприйняття відбувається з чітко вираженою специфікою, а іноді й парадоксальністю. Подібний стан справ спонукає не лише до детальнішого вивчення, але й до розробки та запровадження розвивально-корекційних технологій, оскільки йдеться про феноменологію дитячого дівочого психосоціального болю через розлади й дисфункції власного прийняття на багатьох рівнях психоструктури. Значний розвивальний ефект мають ревіталізаційні підходи, які дозволяють оптимізувати психогенезу особистості в напрямку ампліфікації (самопідсилення) та самоактуалізації як

Список використаних джерел

1. Алексеева М. І. Внутрішньосімейна взаємодія та самоакцептація підлітків / М. І. Алексеева, О. Б. Насонова // Психологія : науково-метод. зб. – К. : Освіта, 1993. – Вип. 40. – С. 63-73.
2. Гошовська Д. Гендерна психологія : навчально-методичний посібник / Д. Гошовська. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. – 107 с.
3. Гошовська Д. Психічне здоров'я дівчаток-підлітків і розлади їхньої самоакцептації та моральної самооцінки / Д. Гошовська // Психологічні перспективи. – 2009. – Вип. 13. – С. 59-65.
4. Гошовська Д. Психологічна специфіка фемінінної самоакцептації дівчаток-підлітків із міської та сільської загальноосвітніх шкіл, регіональної гімназії та школи-інтернату / Д. Гошовська // Психогенеза особистості: норма і девіація / за ред. : Я. О. Гошовського, Н. К. Вічалковської, О. Є. Іванашко ; Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – С. 100-106.
5. Гошовська Д. Роль зовнішності у самоприйнятті дівчаток підліткового віку / Д. Гошовська // Актуальні проблеми психології : зб. наук. ст. / [гол. ред. Ж.П. Вірна] ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2014. – С. 51-60.
6. Максименко С. Д. Генезис существования личности / Максименко С. Д. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
7. Максименко С. Д. Развитие психики в онтогенезі: [в 2 т.] / С. Д. Максименко. – К. : Форум, 2002. – Т. 1. – 319 с.
8. Roe A. A parent-child Relations questionnaire / A. Roe, M. Siegelman // Child Development. – 1963. – Vol. 34, nr. 2. – P. 355-369.

В статтє освещены особенности содержательно-функционального наполнения феномена самоакцептации как неотъемлемого компонента самосознания личности. Раскрыта специфика фемининный самоакцептации как разностороннего самприйнятия на уровне зовнишности, отношение к выполнению дел, социального поведения и других важных векторах самореализации. Окреслено ключевые принципы и постулаты фемининный самоакцептации, представлены результаты эмпирического изучения проблемы.

Ключевые слова: самосознание, самоакцептация, самоприятие, фемининное самоакцептация, самоакцептивна атрибуция, девочки подросткового возраста.

The article reflects the features of the semantic and functional filling of the phenomenon of acceptance as an inalienable component of consciousness of personality. The specific woman acceptance is exposed as a scalene acceptance itself at the level of appearance, attitude toward implementation of businesses, social conduct and other important vectors

of self-realization. Basic principles and postulates of woman acceptance have been outlined, the results of empiric study of problem have been presented.

For the scalene study of consciousness, in particular self- acceptance of girls teenagers, mainly summative assessment with the adjusted treatment and interpretation of empiric data by means of methods of mathematical statistics and further quality analysis has been widely used. Authenticity and reliability of results has been provided by mutually testing data by means of different methods on one object of research (test-retest) check. Thus establishment of features of self- perception of girls-teenagers has been accompanied by the analysis and necessary validity, that intensify opening of meaningfulness of the educed differences and their semantic satiation.

The conceptual analysis of problem has been grounded to do the set of conclusions. Becoming and functioning of self-acceptance in girls-teenagers intervenes difficult and ambiguous, that predetermines overfalls in mode of consciousness and causes emergency of ambivalent definitions. General self- perception of girls-teenagers is being formed as a different feeling of personality neglect, that has different nature and it is predefined by the specificity of family education and studies in establishments of certain type. Development of self- acceptance for girls-teenagers runs across as a continuous passing of situations of acceptance to the situation of avoidance and vice versa, that for pupils from municipal, rural and high schools, first of all, has psychogenic nature, and for the pupils of boarding-school mostly sociogenic.

Partial deepen theoretically and empiric researches in many dimensions need also feminine self-acceptance in case of psychophysical dysontogenesis, in particular in the context of personality defective (for example, in the special boarding-schools for handicapped children) and in the conditions of deprivation of liberty (penitentiary establishments for convict girls-colonists). In fact, in the conditions of extreme existance of feminine self-perception has occured with the clearly expressed specificity and sometimes with the paradoxicality.

Key words: *consciousness, acceptance, self acceptance, woman acceptance, selfacceptation attribution, girls-teenagers.*

УДК 373.58 : 356.35 : 796.85

Шаповалов Борис Борисович,

кандидат психологічних наук, доцент,

науковий кореспондент ІПВ НАПН,

м. Київ

СИСТЕМА САМОЗАХИСТУ ТА ВИЖИВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПОВЕДІНКИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Стаття присвячена системі самозахисту та виживання як засобу формування готовності старшокласників до протидії правопорушникам в екстремальних ситуаціях. Актуальність дослідження обумовлена змінами в суспільно-політичному житті країни та важливістю забезпечення виживання людини в екстремальних умовах. Матеріал дослідження створює базу для визначення форм і методів формування готовності старшокласників до дій в екстремальних умовах.

Ключові слова: *екстремальна ситуація, формування готовності, система самозахисту та виживання, готовність, формування.*

Постановка проблеми. Життя людини в усі часи було небезпечним. Землетруси, повені, урагани, боротьба за виживання з іншими людьми, а пізніше ще і техногенні катастрофи, війни – ці явища мали місце протягом всієї історії людства. В деяких небезпечних ситуаціях людина опиняється вимушено (природні стихії, техногенні катастрофи), а в деякі вступає усвідомлено (виконання професійних обов'язків представниками ризиконебезпечних професій, захоплення екстремальними видами спорту). Останнім часом кількість екстремальних ситуацій збільшилась, отже проблема підготовки особи до дій за умов екстремальності стає ще більш актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти підготовки особи до виживання в екстремальній ситуації досліджувались вченими та

практиками. В першу чергу це стосується фізичної (Д. Гоулд, Ю. Курамшин, В. Платонов та інші), технічної (О. Кадочников, Н. Ознобін, Р. Рейл, В. Спірідонов, О. Трусов, Л. Українець, А. Флоке, С. Франко, М. Хасанов та інші), психологічної (І. Приходько, В. Розов, Б. Смірнов, В. Фатхутдінов та інші) підготовки. Слід зазначити, що більшість публікацій присвячено підготовці до екстремальних ситуацій представників певних категорій - працівників ризиконебезпечних професій.

Огляд вітчизняної психолого-педагогічної літератури з даної проблеми засвідчив відсутність робіт, присвячених не окремим питанням формування готовності старшокласників до поведінки в екстремальних ситуаціях, а проблемі в цілому. Окремі роботи з даного питання, видані в інших країнах не